

Sellonsoitosta sellismää?

Maaliskuussa 1981 osui silmäni konserttiarvostelun otsikko, jonka sananvalinta tuntui erikoiselta: »Sähäkkää pianismia». Adjektiivi *sähäkkä* – jota muuten Nykysuomen sanakirja ei tunne – on tuskin tavallinen taidearvostelujen sana sekään, mutta erityisesti oudoksutti sana *pianismi*. Missään suomen kieltä sisältävässä sanakirjassa sitä ei tietääkseni mainita, mutta aivan viime aikoina olen tehnyt siitä uusia poimintoja. Merkitys näyttää olevan suurin piirtein 'pianonsoitto, pianotaide'.

Suomalaista alkuperää *pianismi* ei suinkaan ole, vaan tälläkin uutuudella on esikuvansa englannin kielessä: *pianism*, joka Collinsin leksikon mukaan merkitsee 'tekniikka, taito tai taiteellisuus pianonsoitossa'. Merkitys olisi siis jotakin hienompaa ja abstraktimpaa kuin pelkkä 'pianonsoitto'. Laajasta Oxfordin sanakirjasta ilmenee, että englannissa sana on ollut tunnettu jo viime vuosisadalla, mutta Oxfordin suppeampi sanakirja ei sitä mainitse eivätkä monet muutkaan laajahkot englannin leksikot. Myöskään suurista saksan ja pohjoismaisten kielten sanakirjoista en *pianism*-sanaa ole tavannut. Hieman yllättävästi virolainen Vöörsõnade leksikon (1978) sen tuntee ja määrittelee aika juhlallisesti: 'pianonsoittotaito; pianonsoiton taiteelliset ja tekniset erikoisuudet; pianonsoiton tekniikkaa käsittelevä teoria'. – Siihen, että juuri pianon soittamisesta on ruvettu käyttämään tällaista spesiaalisanaa, lienee osuutensa soittimen yleisyydellä. Onko sana todella tarpeen vaatima, jää kuitenkin epäiltäväksi.¹

Suomalaisten taidearvostelijain teksteissä *pianismia* viljellään nykyään tähän tapaan:

(1) Risto Laurialan juurevan täyteläinen, aidosti brahmsilainen pianismi – – .

(2) Myös Merja Soisaaren pianismi oli suurenmoisen henkevää ja ilmaisuvoimaista.

Pianismi ei ole muodikkaimpien musiikkikriitikoiden sanastossa kuitenkaan

ainoa laatuaan. Samoista arvosteluista kuin edelliset esimerkit ovat peräisin myös seuraavat tapaukset:

(3) – – Nachum Erlichin suurenmoisella tavalla laulava viulismi – – .

(4) Melnikovin viulismi tihkui korutonta sydämellisyyttä – – .

Taiteellinen viulunsoitto on siis *viulismia*. Tämä uudissana on omintakeisempi. Englannista on tosin tiedossa *violiniism*, mutta Oxfordin jättisanakirja ilmoittaa sen harvinaiseksi ja mainitsee yhden ainokaisen esimerkin (v:lta 1844). Muista englannin leksikoista en ole sanaa löytänyt. *Viulismi* täytyy siksikin eikä vain äänneseikkojen perusteella katsoa muodostetuksi Suomen kamaralla *viulistin* rinnalle suhteen *pianisti* : *pianismi* mukaisesti.

Samaa kaavaa noudattaen meikäläiset musiikkikriitikot ovat rakentaneet näköjään ihan omin päin muitakin *-ismi*-loppuisia uutuuksia. Seuraavat esimerkit (kuten edellisekin) ovat tämänvuotisista sanomalehdistä:

(5) Noraksen-Raution perinne kantaa hedelmää / *Sellismi* nousussa [otsikoita].

(6) Kati Hämäläisen *cembalismi* on ollut viime vuosina vahvassa nousussa.

(7) Taiteilijan cembalismia ei ole varsinaisesti voinut aiemmin pitää korostetun virtuoosisena.

(8) Tätä lähes orkestraalista *kitarismia* kuunnellessa tulee mieleen, että olisiko tässä »intiimiydessä» siltikin kyse persoonallisuuksien pienuudesta?

Erityistä innostusta kyseisiin uudismuodosteisiin osoittaa muuan arvostelu,

¹ Korrektuurilisäys: Onpa sittenkin *pianismi* kelpuutettu jo suomalaiseen sanakirjaan: Hurmeen, Malinin ja Syväoijan leksikossa Uusi suomi – englantia suursanakirja (1984) se on hakusanana. Yllättävää on, ettei käännökseenä ole 'pianism' vaan 'pianistics'. Lieneekö englannissa muoti muuttumassa siihen suuntaan, että meilläkin herkimmat ennen pitkää siirtyvät »pianismista» »pianistiikkaan»?

Kielemme käytäntö

josta ovat peräisin seuraavat kolme esimerkkiä:

(9) Arto Noraksen mestarillinen *sellismi* pistää liiankin erottuvana läpi, ja kvartetin muut jäsenet jäävät tavalla tai toisella myötäilijöiksi.

(10) Niin tunnollisia muusikoita kuin herrat Tukiainen ja Kantola saattavat ollakin, tietty keskeneräisyys *viulismissa* on koko ajan läsnä.

(11) Sittemmin Arto Noraksen notkea ja henkevä *instrumentalismi* sai mukansa muutkin — — .

Jotkut suomalaiset musiikkiarvostelijat näyttävät siis menneen aimo harppauksen pitemmälle kuin englantilaiset. (Mahdollista tosin on, että englannissakin olisi vastaavaa muotia, vaikka se ei sanakirjoista näy.) Pitäisikö heille antaa nyt kelpo aplodit ja bravo-huudot virtuoosisesta sanaseppyydestä? Ei taida olla aihetta. Uudet *ismit* ovat teennäisiä ja keikarovia. Ne vain yhä etäännyttävät arvostelujen kieltä yleiskielestä. *Viulismien* ja *sellismien* asemesta voi hyvin puhua *viulun-* ja *sellonsoitosta*; usein riittää pelkkä *soitto* (tai ehkä joskus *taide*), koska taiteilijan soitin ilmenee tekstistä muutenkin. Esimerkiksi arvostelussa, josta tapaukset 9–11 ovat peräisin, olisi voinut sanoa:

(9) A. N:n mestarillinen soitto — — .

(10) — — keskeneräisyys viulunkäsitteilyssä on koko ajan läsnä. Vielä luontevammin vaikkapa: — — soitto kuulostaa koko ajan vähän keskeneräiseltä.

(11) Sittemmin A. N:n notkea ja henkevä soitto (tai musisointi) sai mukansa muutkin.

*

Tulkoon saman tien muistutetuksi vielä siitä, ettei myöskään *-isti*-loppuisia muusikon nimityksiä ole syytä ylenpalttisesti suosia. Kansainvälisiä nimityksiä *pianis-*

ti, sellisti, fagotisti jne. sopii kyllä viljellä, mutta kotoisten soittimennimien pohjalta ei pitäisi muodostaa vastaavataipaisia sanoja. *-isti* ei ole siihen tarkoitukseen kelpaava suomen kielen johdin. Asianmukaisesti on siis menetellyt toimittaja, joka samassa virkkeessä on käyttänyt ilmauksia *oboisti, klarinetisti* ja *fagotisti*, mutta *käyrätorven soittaja*.

Toimittaja on kyllä hairahtunut käyttämään huilun soittajasta ilmausta *huilisti*. Kielenhuolto on vieronut sitä vuosikymmeniä, mutta yhä tätä hieman puolivillaista sanaa näkee. Melko tavalaisia ovat myös *hanuristi* ja *haitaristi*, jotka molemmat ovat sävyltään arkisia.

Terho Itkonen mainitsi taannoin (Virtittäjä 1986: 148), ettei torvensoittajaa kukaan ole vääntänyt »torvistiksi», mutta kyllä sekin ihme on nähty. Äsken luin konsertin käsiohjelmasta sanan *soolo-käyrätorvisti*, eikä sitä ollut vitsiksi tarkoitettu. Löysinpä poiminnostani vanhemman esiintymän, musiikkijulkaisun kuvatekstistä v:lta 1982: »Käyrätorvistien yhteisesiintyminen!» — Televisio-ohjelman tekstityksessä hätkähdytti äsken lause: »Päätin maksaa *säkkipillistille*.»

*

Jos tähän suuntaan jatketaan, niin kenties kohta harmonikan soitto on »hanurismia» tai »haitarismia», huuliharpulla lurittelu »huuliharpismia» ja oopperalavalta kuullaan ylvästä »tenorismia». »Käyrätorvistin» rinnalle astuu »englantintorvisti», ja kai kanteleen soittajasta tulee »kantelisti». Toivottavasti *sellistiä* ei sentään ruveta vakavissaan käyttämään vangeista, kuten leikkipuheessa on joskus tehty.

PAAVO PULKKINEN